

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα πλαίσια μιας εκπαιδευτικής πολιτικής που προετοιμάζει το σημερινό μαθητή, και αυριανό πολίτη του 21^{ου} αιώνα, οι προτάσεις που ακολουθούν συνιστούν τους κατευθυντήριους άξονες ανανεωτικής παρέμβασης στο γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας: α) Αναδιάρθρωση των αναλυτικών προγραμμάτων στα πλαίσια των αρχών της σύγχρονης Γεωγραφίας (φυσικογεωγραφική - ανθρωπογεωγραφική - οικογεωγραφική θεώρηση), β) Εκσυγχρονισμός των διδακτικών μέσων και συνεχής ανανέωσή τους, γ) Ειδική κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού (γνωστική, διδακτική-μεθοδολογική) και συνεχής επιμόρφωση, δ) Υιοθέτηση διδακτικών πρακτικών που ακολουθούν τις σύγχρονες επιταγές της Διδακτικής της Γεωγραφίας, ε) Δημιουργία ενός «φιλο-γεωγραφικού» κλίματος στο σχολικό χώρο με την εισαγωγή σε νέους τρόπους «γεωγραφικού σκέπτεσθαι».

ABSTRACT

Geography Education in our country does not reach its expected standard neither as regards the national contribution in the area of Geography nor with respect to the expectations of both educators and students. The quest for the reasons for Geography's devaluation takes us to the structures of the educational system and the perdition of school's institutional values.

The renewal of Geography Education presupposes the following conditions:

- Modification of the entire spectrum of parameters which form Geography's characteristics and establish it as a school discipline.
- Incorporation of the whole attempt in a broader framework of modifications which relate to the 21st century's school features.

The following suggestions provide the axes for an innovative intervention of Geography Education:

- Development of a unified educational framework for Geography -Curricula revision (Physio-geographic, Human-geographic, Eco-geographic aspect).
- Modernisation of educational tools.
- Special training of the teaching staff both on informational and teaching skills -continuous education.
- Application of novel teaching practices which implement the current demands of Geography teaching approaches.
- Development of a "geography-friendly" environment in school.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Γεωγραφία, γεωγραφική εκπαίδευση, ανανέωση αναλυτικών προγραμμάτων

KEY-WORDS: Geography, Geographic Education, modernisation of Geography-Curricula

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Τα τελευταία χρόνια σημαντικός αριθμός στοιχείων-ευρημάτων και συμπτωμάτων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η γεωγραφική εκπαίδευση στη χώρα μας δεν αντιστοιχεί στο επίπεδο που της αρμόζει ούτε με βάση την εθνική προσφορά στον κλάδο της Γεωγραφίας και της σχολικής γεωγραφικής γραμματείας, αλλά ούτε και με κριτήριο τις προσδοκίες των Ελλήνων εκπαιδευτικών και μαθητών αλλά και ευρύτερα του κοινωνικού συνόλου. Τόσο μέσα από το σύστημα αξιολόγησης³, όσο και ως απόρροια εφαρμογών στα καθημερινά δρώμενα, διαπιστώνεται η ύπαρξη ενός «γεωγραφικού ελλείμματος» που αφορά στη γεωγραφική πληροφόρηση και στην

1: GEOGRAPHY AND GEOGRAPHIC EDUCATION. ASSESMENT AND DIRECTIONS FOR AN INNOVATIVE INTERVENTION

2: Αν Καθηγήτριας, Π.Τ.Δ.Ε., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Assoc. Prof. Department of Primary Education, University of Ioannina, akatsiki@cc.uoi.gr

³ Βλ. σχετική έρευνα του Α. Πουλίδη στη «Σύγχρονη Εκπαίδευση», Τ.105, Μάρ.-Απρ. 1999.

πρακτική. Το σημαντικότερο, η γεωγραφική εκπαίδευση ανταποκρίνεται κατά πλημμελή τρόπο στις απαιτήσεις και τα οράματα των καιρών για μια εκπαίδευση ανοιχτών οριζόντων, η οποία «εξοπλίζει» κατάλληλα το μαθητή και τον προετοιμάζει αντίστοιχα ώστε να ενταχθεί ομαλά, ως πολίτης, σε έναν κόσμο μεγάλο, αλλά συγχρόνως μικρό.

Οι νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες, οι οποίες συνδέονται με εξελίξεις επιστημολογικής υφής και γνωστικού περιεχομένου, όσον αφορά τον κλάδο της Γεωγραφίας, με κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές σε ένα μεγάλο τμήμα του πλανήτη μας, αλλά και με εξελίξεις του χώρου των Επιστημών της Αγωγής, δεν αποτέλεσαν, μάλλον, ικανά κίνητρα για να μεταβληθούν στη χώρα μας οι απόψεις για τη θέση της Γεωγραφίας στο εκπαιδευτικό μας σύστημα και στα σχολικά προγράμματα. Η Γεωγραφία «φαίνεται» ότι αποτελεί ένα τόσο «ουδέτερο» μάθημα που τείνει να αγνοηθεί σχεδόν τελείως, τόσο από τους υπεύθυνους του εκπαιδευτικού σχεδιασμού, όσο και από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές. Προς επιβεβαίωση των παραπάνω αρκεί να αναφερθεί ο εξαιρετικά μικρός αριθμός των ατόμων που ασχολούνται στη χώρα μας, σε επιστημονικό επίπεδο, με τη γεωγραφική εκπαίδευση. Εξίσου απογοητευτικά είναι τα στοιχεία που αφορούν στην ελληνόγλωσση γεωγραφική βιβλιογραφία και ειδικότερα στους τίτλους που αφορούν στη διδασκαλία ή τη Διδακτική του μαθήματος της Γεωγραφίας.

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΗΣ

Αντίθετα με τα συμβαίνοντα στη χώρα μας, την ίδια περίοδο και σχεδόν σε παγκόσμια κλίμακα, η Γεωγραφία αναπτύσσεται και αναβαθμίζεται σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο. Στην προσπάθεια να ερμηνευθούν τα φαινόμενα στο χώρο διατυπώνονται νέες γεωγραφικές απόψεις, όπως εκείνες που αποτελούν τις θεμελιώδεις αρχές της αποκαλούμενης «Νέας Γεωγραφίας» και επιχειρείται συνδυασμός και αξιοποίηση των συμπερασμάτων (και) άλλων επιστημών, πολύ διαφορετικών μάλιστα μεταξύ τους ως προς τη φύση του ερευνητικού τους αντικειμένου, στα πλαίσια εφαρμογής της διεπιστημονικής προσέγγισης των γεωγραφικών προβλημάτων (Claval 1977). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υιοθέτηση εκ μέρους της Γεωγραφίας απόψεων της Γνωστικής Ψυχολογίας για την ερμηνεία της διαδικασίας δημιουργίας της αντίληψης για τα χωρικά φαινόμενα.

Συγχρόνως, στις περισσότερες χώρες, τα σχολικά προγράμματα που αφορούν στο μάθημα της Γεωγραφίας αναδιαρθρώνονται και συγγράφονται νέα σχολικά βιβλία με βάση τις εξελίξεις και τις αναγκαιότητες της εποχής. Η αναφορά στη διαδικασία αναβάθμισης της γεωγραφικής εκπαίδευσης μέσω της ανανέωσης των Αναλυτικών Προγραμμάτων δύο ευρωπαϊκών κρατών αποτελεί συμβολή στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο άλλες χώρες αντιλαμβάνονται την ανάγκη και το ρόλο των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων.

Στη Γερμανία η διαπίστωση ότι το περιεχόμενο της διδακτέας ύλης, η διάρθρωσή της καθώς και η διδακτική μεθοδολογία ήταν ήδη από τη δεκαετία του '70 ξεπερασμένα, οδήγησε σε ριζοσπαστικές, θεματικές και μεθοδολογικές αλλαγές και στην εκπόνηση ειδικού προγράμματος για την αναβάθμιση του μαθήματος της Γεωγραφίας (Πρόγραμμα RCFP). Τα αποτελέσματα των αλλαγών αυτών υπόκεινται συνεχώς από τα μέσα της δεκαετίας του '80 σε αξιολόγηση και, όπου κρίνεται απαραίτητο, επέρχονται οι κατάλληλες βελτιωτικές κινήσεις. Έτσι το μάθημα της Γεωγραφίας βρίσκεται πάντοτε «εντός τόπου και χρόνου» (Schultz 2001).

Στη Μεγάλη Βρετανία, αντίστοιχα, η εφαρμογή του νέου Αναλυτικού Προγράμματος που ισχύει από το 1995, θεωρείται ότι οδήγησε σε αναβάθμιση του μαθήματος της Γεωγραφίας. Το μάθημα διδάσκεται στις έξι τάξεις του Δημοτικού Σχολείου με σύγχρονη αύξηση των εβδομαδιαίων ωρών διδασκαλίας. Στο νέο πρόγραμμα ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στη χρήση διδακτικών μέσων σύγχρονης τεχνολογίας (Η/Υ και αντίστοιχο λογισμικό) καθώς και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων σχετικών με την αξιοποίηση χαρτών και αεροφωτογραφιών (Morgan 1995).

Τα ανωτέρω παραδείγματα είναι ενδεικτικά και εμφαντικά της γενικής παραδοχής ότι η γεωγραφική εκπαίδευση, ενώ στις περισσότερες χώρες αναβαθμίζεται συνεχώς, στον τόπο μας εμφανίζει σημαντική υστέρηση έναντι των εξελίξεων του επιστημονικού κλάδου της Γεωγραφίας και της Διδακτικής του κλάδου αλλά συνάμα και των χωρικών φυσικογεωγραφικών, ανθρωπογεωγραφικών και οικογεωγραφικών εξελίξεων και αναδιαρθρώσεων. Η προφανής κινητικότητα των τελευταίων ετών τόσο σε χωρικό επίπεδο, όσο και στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή του

πλανήτη μας, καθώς επίσης και οι εξελίξεις και μεταβολές που επήλθαν σε παγκόσμια κλίμακα και που υπήρξαν το κύριο χαρακτηριστικό της μεταπολεμικής περιόδου, φαίνεται ότι δεν επηρέασαν στη χώρα μας την αντίληψη για τη γεωγραφική εκπαίδευση, αφού εξακολουθεί να παραμένει στάσιμη και ανεξέλικτη. Οι διαπιστώσεις αυτές προβάλλουν ως ανεξήγητες εάν αναλογισθεί κανείς «τα προβλήματα στο χώρο», που έχουν προκύψει στο μεταξύ, και την περιβαλλοντική κρίση που διέρχεται ολόκληρος ο πλανήτης μας.

ΜΙΑ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΑΣ ΣΥΣΤΗΜΑ

Είναι γνωστό ότι η γεωγραφική γνώση και πληροφόρηση παρέχεται, στις διάφορες βαθμίδες της εκπαίδευσης, κύρια μέσα από τη διδασκαλία του μαθήματος της Γεωγραφίας. Επομένως η κατάληξη σε οποιαδήποτε συμπεράσματα αναφορικά με τη στάθμη της γεωγραφικής παιδείας σχετίζεται άμεσα με το σύνολο των παραγόντων που αφορούν, διαμορφώνουν και επηρεάζουν το μάθημα της Γεωγραφίας. Έτσι τελικά οι προβληματισμοί γύρω από τη γεωγραφική παιδεία ανάγονται στη διερεύνηση των παραμέτρων που συνδέονται με την παρεχόμενη γεωγραφική εκπαίδευση και τη θέση του μαθήματος της Γεωγραφίας στο εκπαιδευτικό μας σύστημα.

Εάν εντυπώσει κανείς στη ιστορία των εκπαιδευτικών πραγμάτων, μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους και παρακολουθήσει την πορεία του γεωγραφικού μαθήματος (Κουλούρη 1988), εύκολα θα καταλήξει στη διαπίστωση ότι η Γεωγραφία από την ένταξή της στα σχολικά προγράμματα και μέχρι σήμερα έχει καταταγεί, επίσημα, βάσει σχετικών εγκυκλίων του Υπουργείου Παιδείας, ή ανεπίσημα, ανάλογα με τη βαρύτητα που της απέδιδαν ή αποδίδουν διδάσκοντες και διδασκόμενοι, στην κατηγορία των μαθημάτων ήσσονος σημασίας, αυτών που εκπαιδευτικοί και μαθητές ονομάζουν «δευτερεύοντα». Αντιμετωπίστηκε και αντιμετωπίζεται ως «συμπλήρωμα» του ωρολογίου προγράμματος, δεν έχει ανανεωθεί και προσαρμοστεί στις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες της εποχής μας και γενικά δεν εξυπηρετεί τους στόχους και τους σκοπούς για τους οποίους έχει εισαχθεί στην εκπαίδευση. Η θέση της στο εκπαιδευτικό σύστημα υποβαθμίζεται συνεχώς και η μελλοντική της προοπτική είναι νεφελώδης και εξαιρετικά αβέβαιη. Στην υιοθέτηση της άποψης αυτής οδηγείται κανείς από τη συνεχή μείωση των εβδομαδιαίων ωρών διδασκαλίας της στα σχολεία υποχρεωτικής εκπαίδευσης, τον περιορισμό της διδακτέας ύλης, την υποκατάσταση μέρους του γνωστικού της αντικειμένου από άλλα μαθήματα και εν γένει τη μείωση του κύρους της ως σχολικού αντικειμένου⁴.

Η ΑΝΙΧΝΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οι διαπιστώσεις αυτές, που προκύπτουν από τη σκιαγράφηση των συμπτωμάτων της κρίσης στον τομέα γεωγραφική παιδεία, παραπέμπουν αναπόφευκτα στην αναζήτηση των γενεσιουργών αιτιών υποβάθμισης του αντικειμένου της Γεωγραφίας και κατά συνέπεια στο έλλειμμα γεωγραφικής παιδείας των Ελλήνων. Συγχρόνως υποδεικνύεται και προβάλλεται ένα πλαίσιο κατευθυντήριων αρχών, αξόνων και πρωτοβουλιών που θεωρείται ότι μπορεί να συμβάλλει θετικά στην αναβάθμισή της και την αποκατάσταση του κύρους της.

Οι παρακάτω παράγοντες, και ειδικότερα εκείνοι που αναφέρονται στο χώρο της εκπαίδευσης, στους οποίους δίδεται και μεγαλύτερη έμφαση, σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη διαμόρφωση της αντίληψης για τη Γεωγραφία σε ατομικό και θεσμικό πλαίσιο και τη συνακόλουθη στάθμη του επιπέδου της γεωγραφικής παιδείας στον τόπο μας.

- Στην Ελλάδα μόλις κατά την τελευταία δεκαετία κατέστη δυνατή η ίδρυση, σε αυτοτελή και αυτοδύναμη μορφή και υπόσταση, Πανεπιστημιακών Τμημάτων που να εκπαιδεύουν γεωγράφους και να παρέχουν αντίστοιχο πτυχίο, το Τμήμα Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου του Αιγαίου (1994-95) και το αντίστοιχο του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου (1999). Η μέχρι πρότινος ανυπαρξία Τμημάτων Γεωγραφίας στα ελληνικά ΑΕΙ επηρέαζε και επηρεάζει άμεσα τη γεωγραφική εκπαίδευση επειδή δεν παρέχεται καμία δυνατότητα στελέχωσης των σχολείων με ειδικούς στο αντικείμενο⁵.

⁴ Αντίστοιχες επισημάνσεις έχουν γίνει και σε παλαιότερα πονήματα. Βλ. σχετικά Γ. Ρέντζος 1984 και Α. Κατσίκης 1992.

⁵ Ευτύχημα αποτελεί το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια, σε ορισμένα από τα Π.Τ.Δ.Ε. της χώρας μας όπως των Ιωαννίνων, της Αλεξανδρούπολης, της Θεσσαλονίκης

- Η έλλειψη επιμόρφωσης των υπηρετούντων αλλά και των νεοδιοριζόμενων εκπαιδευτικών. Οι σχολές επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών δεν περιλαμβάνουν στα διδακτέα μαθήματα τη Γεωγραφία, με αποτέλεσμα να μην παρέχεται η δυνατότητα στους υπηρετούντες εκπαιδευτικούς να ενημερωθούν σε νέες απόψεις και μεθόδους. Η δυσμενής αυτή τακτική οδηγεί σε επανάληψη (εφαρμογή) παλιών, ξεπερασμένων μεθοδολογικά διδακτικών προτύπων και συγχρόνως σε συνεχή υποβάθμιση του μαθήματος της Γεωγραφίας.
- Η περιορισμένη υποστήριξη των διδασκόντων στο έργο τους, σε γνωστικό, μεθοδολογικό – διδακτικό επίπεδο. Το ρόλο αυτό καλούνται να παίξουν στις δύο πρώτες εκπαιδευτικές βαθμίδες οι θεσμικά αρμόδιοι σχολικοί σύμβουλοι, οι οποίοι, στην πλειοψηφία τους, δεν είναι ανάλογα καταρτισμένοι για την επιστημονική και συμβουλευτική υποστήριξη της διδασκαλίας της Γεωγραφίας. Εδώ θα πρέπει να γίνει αναφορά και σε έναν άλλον αρνητικό και συγχρόνως ενδεικτικό για το ενδιαφέρον που υπάρχει για τη Γεωγραφία, παράγοντα: τη χαρακτηριστικά φτωχή, πάνω στο θέμα, ελληνική βιβλιογραφία, πρωτότυπη ή σε μετάφραση, που θα έδινε απαντήσεις σε κάποιους προβληματισμούς και θα παρείχε τη δυνατότητα εφαρμογής εναλλακτικών λύσεων κατά τη διδακτική πράξη⁶.
- Η υποβαθμισμένη θέση του μαθήματος της Γεωγραφίας στα σχολικά προγράμματα. Η Γεωγραφία λειτούργησε πάντα και εξακολουθεί να λειτουργεί ως ένα μάθημα «ήσσονος» σημασίας. Η κατάταξή του, επίσημα ή ανεπίσημα στα αποκαλούμενα «δευτερεύοντα» μαθήματα, είχε ως επακόλουθο την καλλιέργεια από τους διδάσκοντες, συνειδητά ή ασυνείδητα, μιας τάσης υποβιβασμού και κατά συνέπεια ανάλογης αντιμετώπισής του από τους μαθητές, οι οποίοι αποκτούν την αίσθηση ότι η Γεωγραφία αποτελεί ένα μάθημα που «δε χρησιμεύει σε τίποτα».
- Η έλλειψη επαρκούς διδακτικού χρόνου. Για τη διδασκαλία της Γεωγραφίας διατίθενται τόσο στις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου όσο και στις δύο πρώτες τάξεις του Γυμνασίου 2 ώρες εβδομαδιαία. Ο χρόνος αυτός, πέρα από το ότι δεν εγγυάται μια σωστή παιδαγωγικά διδασκαλία της Γεωγραφίας, αντικατοπτρίζει επίσης και τη στάση της Πολιτείας απέναντι στο συγκεκριμένο σχολικό αντικείμενο.
- Τα σχολικά εγχειρίδια τα οποία, ως γνωστόν, αποτελούν βασικό εργαλείο υλοποίησης των σκοπών του μαθήματος, δεν επέτελεσαν ποτέ ή σχεδόν ποτέ το ρόλο τους. Τα βιβλία Γεωγραφίας, κατά τεκμήριο, δε συμβαδίζουν με την εποχή τους, η διάρθρωση της ύλης δεν εξυπηρετεί σωστά τους μαθησιακούς στόχους, η εικονογράφηση και η παράθεση χαρτών και διαγραμμάτων σπάνια είναι οι ενδεδειγμένες. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα ισχύοντα βιβλία για την Α/βάθμια Εκπαίδευση έχουν γραφτεί στις αρχές της δεκαετίας του '80 και έκτοτε, παρά τις αλλαγές σε χωρικό και κοινωνικο-πολιτισμικό αλλά και διδακτικο-μεθοδολογικό επίπεδο, δεν έχουν τροποποιηθεί ή αντικατασταθεί.
- Η απουσία κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής. Η Γεωγραφία, μάθημα που στηρίζεται κατεξοχήν στην εποπτεία, απαιτεί κατά τη διδασκαλία της τη χρήση πολλών και διαφορετικών εποπτικών μέσων. Στα περισσότερα σχολεία μας η έλλειψή τους οδηγεί σε δασκαλοκεντρικές μεθόδους διδασκαλίας, απώλεια των στοιχείων της αυτενέργειας, της αναζήτησης του νέου, της σύνθεσης και συσχέτισης και γενικά της ζωντάνιας και ευχαρίστησης κατά τη διδασκαλία. Έτσι ο μαθητής από έλλειψη σωστής εποπτικής υποστήριξης χαρακτηρίζει ένα «φύσει» ελκυστικό μάθημα ως ανιαρό και χωρίς ενδιαφέρον.
- Η έλλειψη συντονισμού στον προγραμματισμό των βαθμίδων της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Είναι γνωστό ότι ενώ στη χώρα μας η υποχρεωτική εκπαίδευση είναι εννεαετής, η υλοποίησή της πραγματοποιείται από δύο διαφορετικούς τύπους σχολείων, το Δημοτικό και το Γυμνάσιο. Η έλλειψη συνεργασίας και

καθώς και στο Τμήμα Γεωγραφίας της Μυτιλήνης, προσφέρεται το αντικείμενο «Γεωγραφία και Διδακτική της Γεωγραφίας», όπου οι εκπαιδευτικοί Α/βάθμιας Εκπαίδευσης κατά βάση, ενημερώνονται τόσο στο γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας όσο και κυρίως σε θέματα διδακτικής μεθοδολογίας και πρακτικής.

⁶ Αναφέρομαι εδώ σε τίτλους οι οποίοι πληρούν τις επιστημονικές προϋποθέσεις και τα αντίστοιχα γνωστικά-διδακτικά-μεθοδολογικά κριτήρια κατάταξής τους στην κατηγορία των έγκυρων και έγκριτων μέσων υποστήριξης της γεωγραφικής εκπαίδευσης (σχετικά βλ. και Βιβλιογραφία).

συντονισμού στον προγραμματισμό των διδασκόμενων μαθημάτων, σε ποιοτικό, καταρχάς, αλλά και σε ποσοτικό επίπεδο, μεταξύ των δύο βαθμίδων, οδηγεί σε στεγανά και σε παιδαγωγική ασυνέχεια. Ως αποτέλεσμα της τακτικής αυτής συχνό είναι το φαινόμενο των επαναλήψεων και επικαλύψεων αλλά και των γνωστικών κενών.

- *Η μη σύνδεση θεωρίας και πράξης.* Η γεωγραφική διάσταση εμπεριέχεται σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους με ανθρωπιστικούς και πρακτικούς προσανατολισμούς. Τέτοιοι κλάδοι είναι η Πολεοδομία, η Τοπογραφία, η Γεωλογία, η Κοινωνιολογία, η Οικονομία κ.ά. Οι κλάδοι αυτοί, που στηρίζονται σε πληθώρα γεωγραφικών πληροφοριών και εφαρμόζουν πολλές αρχές της επιστήμης της Γεωγραφίας, είναι στον τόπο μας περισσότερο γνωστοί και έχουν αποκτήσει υψηλότερο κύρος από την ίδια τη Γεωγραφία. Το ίδιο και οι επιστήμονες ή οι επαγγελματίες που τους εκπροσωπούν, δεδομένου ότι εμφανίζονται ως δημιουργοί εμφανούς έργου. Έτσι η ίδια η Γεωγραφία φαίνεται ότι δε σχετίζεται με την πράξη, ότι παραμένει στο επίπεδο παροχής θεωρητικών γνώσεων και επομένως στερείται των στοιχείων της αμεσότητας και της προσφοράς σε πρακτικό επίπεδο.

ΈΝΑ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΡΧΩΝ ΑΝΑΝΕΩΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

Οι παραπάνω προβληματισμοί δε σκιαγραφούν απλά τα συμπτώματα και τα αίτια της κρίσης στον τομέα «γεωγραφική εκπαίδευση». Υποδεικνύουν συγχρόνως άμεσα τους τομείς οι οποίοι πρέπει να διερευνηθούν και έμμεσα τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την αναβάθμιση του μαθήματος της Γεωγραφίας και παράλληλα της γεωγραφικής παιδείας στον τόπο μας.

Ως ικανή και αναγκαία συνθήκη ανανέωσης της γεωγραφικής εκπαίδευσης θεωρείται:

- *Η διαφοροποίηση του όλου πλέγματος των παραμέτρων που επηρεάζουν τη μορφή της και διαμορφώνουν τα χαρακτηριστικά της ως σχολικού αντικείμενου.* Η υλοποίηση της παραπάνω πρότασης είναι φανερό ότι προαπαιτεί αλλαγή νοοτροπίας και διαφοροποίηση στάσης τόσο των υπευθύνων φορέων της Πολιτείας όσο και των εκπαιδευτικών και των μαθητών απέναντι στο μάθημα της Γεωγραφίας.
- *Η ένταξη του όλου εγχειρήματος σε ένα γενικότερο πλαίσιο μεταρρυθμίσεων που αφορούν το «Σχολείο του 21^{ου} αιώνα».* Η αναβάθμιση του μαθήματος της Γεωγραφίας συνεπάγεται τη διασύνδεσή της με έναν τύπο εκπαίδευσης που είναι προσαρμοσμένη στις απαιτήσεις του μέλλοντος. Μιας εκπαίδευσης για ουσιαστική Αγωγή, που θα είναι χρήσιμη για την κοινωνία, παρέχοντάς της ένα εργαλείο που επιτρέπει τη δημιουργία, την πρόοδο και τη διάδοση της γνώσης (UNESCO 1999). Η Γεωγραφία δεν είναι ένα αντικείμενο μόνο για ειδικούς, αφορά όλους και απευθύνεται σε όλους. Με δεδομένη σήμερα τη διαπίστωση ότι τα προβλήματα στο χώρο και τα προβλήματα του χώρου, οικολογικά και κοινωνικά, έχουν μεγιστοποιηθεί ποιοτικά και ποσοτικά και έχουν λάβει οικουμενικό χαρακτήρα, η ανάγκη αναβάθμισης της Γεωγραφίας, σε όλες τις τις εκφράσεις, θεωρείται ανάγκη επείγουσας προτεραιότητας.

Οι πρωτοβουλίες αναβάθμισης της σχολικής Γεωγραφίας στο σύνολό της δεν μπορεί και δεν πρέπει να αποτελέσουν ένα συγκυριακό και «επιπόλαιο», όσον αφορά την ταχύτητα της λήψης αποφάσεων, γεγονός. Σε σχέση με όσα αναλύθηκαν παραπάνω, ειδικότερα αυτά που αφορούν στη διασύνδεση των αλλαγών στη γεωγραφική εκπαίδευση με ένα ευρύτερο μεταρρυθμιστικό πλαίσιο της γενικής εκπαίδευσης, καθίσταται σαφές ότι οι οποιοσδήποτε παρεμβάσεις απαιτούν την επιστημολογική στήριξή τους σε ένα σύνολο αρχών οι οποίες εκπορεύονται από –και συνδέονται με :

- *Εξελίξεις στον επιστημονικό – γνωστικό χώρο που υποστηρίζει το αντίστοιχο σχολικό αντικείμενο (επιστήμη της Γεωγραφίας).* Η σχολική Γεωγραφία συνδέεται και εξαρτάται άμεσα από τους επιστημονικούς κλάδους της Γεωγραφίας και μάλιστα σε δύο επίπεδα. Το πρώτο αναφέρεται στο γνωστικό περιεχόμενο της γεωγραφικής διδασκαλίας και το δεύτερο στη γεωγραφική μεθοδολογία και πρακτική. Καθίσταται επομένως σαφές ότι κάθε ανανεωτική προσπάθεια του γεωγραφικού μαθήματος θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και να ενημερώνεται για τις επιστημονικές εξελίξεις των κλάδων της Γεωγραφίας.
- *Αναθεωρήσεις θέσεων και απόψεων συνδεδεμένες με τα πεδία των επιστημών της Αγωγής.* Επειδή βέβαια η γεωγραφική εκπαίδευση αποτελεί μέρος του θεσμού της

σχολείου σαφής είναι η σχέση της με τις βασικότερες από τις Επιστήμες της Αγωγής. Οι εν λόγω επιστήμες παρέχουν τη βάση των ιδεολογικών –μεθοδολογικών προδιαγραφών στις οποίες εδράζεται η Διδακτική της Γεωγραφίας για να συνθέσει σε σύνολο τα στοιχεία που συναποτελούν τη γεωγραφική εκπαίδευση. Κάτω από το πρίσμα αυτό οι εξελίξεις στις Επιστήμες της Αγωγής που αφορούν στο σχεδιασμό, στη διεξαγωγή και στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της διδακτικής διαδικασίας αφορούν άμεσα και τη γεωγραφική εκπαίδευση.

- *Παράγοντες που απορρέουν από τις κρατούσες ή προβλεπόμενες τάσεις στην αγορά εργασίας.* Η εκπαίδευση δεν αφορά και δεν αποσκοπεί μόνο στη παροχή Παιδείας, στην ατομική καλλιέργεια και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου. Αποτελεί ένα θεσμό μέσα από τον οποίο προετοιμάζεται ο αυριανός πολίτης για την αντιμετώπιση των βιοποριστικών του αναγκών. Οι διαμορφούμενες νέες τάσεις στην αγορά εργασίας, τα γνωστικά εφόδια και οι αντίστοιχες δεξιότητες, που απαιτούνται για την κάλυψη των επαγγελματικών αναγκών της κοινωνίας, αποτελούν σημαντικές παραμέτρους και θα πρέπει ασφαλώς να ληφθούν υπόψη στη διαμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών.
- *Το είδος της «γεωγραφικής συμπεριφοράς» που επιδιώκεται να αποκτήσουν οι μαθητές μετά την ολοκλήρωση ενός κύκλου βασικών σπουδών.* Η λειτουργία της παραμέτρου αυτής σχετίζεται με την αξιωματική διαπίστωση ότι το είδος της επιθυμητής συμπεριφοράς θεσπίζει τα κριτήρια επιλογής των μαθησιακών στόχων, της υπόστασης του περιεχομένου της παρεχόμενης γεωγραφικής γνώσης και της αντίστοιχης μεθοδολογίας και πρακτικής. Το γενικό αυτό μέτρο, ως κριτήριο επιλογών της σχολικής Γεωγραφίας, καθορίζεται από τα κυρίαρχα γεωγραφικά ενδιαφέροντα, ήτοι τις βασικές γνώσεις και μεθόδους που οδηγούν στην κατανόηση και ερμηνεία των σχέσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ ανθρώπου και χώρου και στην αιτιολόγηση της ανάγκης συνύπαρξης όλων των στοιχείων που απαρτίζουν την οικουμένη (Köck 1991: 32).

ΤΑ «ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ» ΤΗΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ο ρόλος, τα καθήκοντα αλλά και οι υποχρεώσεις του επιστημονικού κλάδου της Διδακτικής της Γεωγραφίας, ο οποίος διασυνδέει όλα τα εμπλεκόμενα στη σχολική Γεωγραφία μέρη. Η καταλυτική συμβολή της Διδακτικής της Γεωγραφίας στην ανανέωση της γεωγραφικής εκπαίδευσης προκύπτει από τις «εξ ορισμού» αρμοδιότητές της. Σύμφωνα λοιπόν με τα παραπάνω η Διδακτική της Γεωγραφίας:

- Επιλέγει και συγκεκριμενοποιεί το είδος και το περιεχόμενο των γεωγραφικών στόχων οι οποίοι θα υλοποιηθούν μέσα από τη διδασκαλία της Γεωγραφίας.
- Αποφασίζει, ποιοτικά και ποσοτικά, για το περιεχόμενο της διδασκαλίας της σχολικής Γεωγραφίας. Φροντίζει επίσης για τη συγκεκριμενοποίηση και την οργάνωσή του σε διδακτικά αντικείμενα.
- Συναποφασίζει, με τη συμβολή των Επιστημών της Αγωγής, για την επιλογή και εφαρμογή της κατάλληλης διδακτικής μεθόδου η οποία θα οδηγήσει στα επιθυμητά μαθησιακά αποτελέσματα.
- Επιλέγει τις κατάλληλες μορφές και τους τρόπους αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της διδακτικής πράξης και αξιοποιεί τα συμπεράσματα που προκύπτουν, προβαίνοντας σε αναθεωρήσεις και βελτιώσεις της διδακτικής μεθοδολογίας.

(Κατσίκης 1999:87).

ΔΕΣΜΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ (ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ)

Ο παρακάτω θέσεις – προτάσεις, στηριζόμενες σε πορίσματα της Διδακτικής της Γεωγραφίας, και σε συμπόρευση με τις ιδεολογικές αρχές του σχολείου του μέλλοντος, συνιστούν τους κατευθυντήριους άξονες ανανεωτικής παρέμβασης στο γνωστικό αντικείμενο της Γεωγραφίας. Σημειώνεται ότι μια γενναία και αποτελεσματική κίνηση εκσυγχρονισμού της γεωγραφικής εκπαίδευσης απαιτεί ένα ευρύ πεδίο αλλαγών που άπτονται όλων των χώρων και παραμέτρων που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τη γεωγραφική παιδεία.

- Διαμόρφωση ενός Ενιαίου Πλαισίου Σπουδών Γεωγραφίας και προγραμματισμός υλοποίησης των αντίστοιχων γεωγραφικών στόχων στις σχολικές βαθμίδες.

- Επέκταση του γεωγραφικού μαθήματος σε όλες τις τάξεις του Γυμνασίου με προοπτική ένταξής του και στο Λύκειο {υπό τη μορφή μιας Συνθετικής Γεωγραφίας (σχέση - αλληλεξάρτηση - ερμηνεία των ποικίλων εκφράσεων και εκφάνσεων φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος) που θα οδηγεί στην απόκτηση ολιστικής - σφαιρικής άποψης για τον κόσμο}.
- Ανανέωση των Αναλυτικών Προγραμμάτων στα πλαίσια των αρχών της σύγχρονης Γεωγραφίας η οποία εκφράζεται μέσα από τη φυσικογεωγραφική - ανθρωπογεωγραφική - οικογεωγραφική θεώρηση των χωρικών στοιχείων - φαινομένων - αλληλεπιδράσεων.
- Εκσυγχρονισμός των διδακτικών μέσων (συμπεριλαμβανομένων και των σχολικών εγχειριδίων), συνεχής ανανέωσή τους και εμπλουτισμός ώστε να διαθέτουν το στοιχείο της επικαιρότητας και της λειτουργικότητας.
- Ειδική κατάρτιση του διδακτικού προσωπικού τόσο από γνωστική όσο και από διδακτική - μεθοδολογική άποψη και δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για συνεχή επιμόρφωση.
- Υιοθέτηση - εφαρμογή διδακτικών πρακτικών που συνάδουν με τη φύση του μαθήματος και ακολουθούν τις σύγχρονες επιταγές της Διδακτικής της Γεωγραφίας.
- Δημιουργία ενός «φιλο-γεωγραφικού» κλίματος στο σχολικό χώρο με την εισαγωγή σε νέους τρόπους «γεωγραφικού σκέπτεσθαι».

Η υλοποίηση των παραπάνω αρχών, η οποία ευελπιστούμε ότι θα οδηγήσει στην αλλαγή του παρόντος κλίματος και στην αναβάθμιση της γεωγραφικής εκπαίδευσης, εναπόκειται στους φορείς οι οποίοι:

α) διαμορφώνουν την εκπαιδευτική πολιτική, β) συμβάλλουν στην προώθηση του επιστημονικού και ερευνητικού έργου στο χώρο της Γεωγραφίας και γ) υλοποιούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Στην πρώτη περίπτωση ανήκει το καθ' ύλην αρμόδιο Υπουργείο, υπεύθυνο για τη λήψη αποφάσεων και το σχεδιασμό στην εκπαίδευση, στη δεύτερη τα ΑΕΙ και τα διάφορα ερευνητικά κέντρα και στην τρίτη τα ιδρύματα Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης και αντίστοιχα οι διδάσκοντες Γεωγραφία. Είναι όμως βέβαια φανερό ότι μια γεωγραφική εκπαιδευτική «αναγέννηση» απαιτεί την εκπλήρωση μιας βασικής προϋπόθεσης: της εκφρασμένης βούλησης τόσο από πλευράς Πολιτείας, κατ' αρχήν, όσο και από πλευράς εκπαιδευτικού συστήματος, κατά δεύτερον, για ανάπτυξη και προώθηση του σχολικού αντικειμένου της Γεωγραφίας.

Κατά ευτυχή συγκυρία, τελευταία, συγκεκριμένα φαινόμενα μας οδηγούν σε σχετικά αισιόδοξα συμπεράσματα όσον αφορά τη θέληση της Πολιτείας για ανανέωση του ρόλου του σχολείου και τη συνεπαγόμενη ανάδειξη συγκεκριμένων σχολικών αντικειμένων. Στοιχεία που συνηγορούν υπέρ αυτής της άποψης είναι τα αναθεωρημένα Αναλυτικά Προγράμματα και η δημιουργία νέων «διδακτικών πακέτων». Ας ελπίσουμε ότι οι συγκεκριμένες πρωτοβουλίες θα αποτελέσουν την απαρχή της προσπάθειας αναβάθμισης (και) της γεωγραφικής εκπαίδευσης στη χώρα μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Böhn, D. (1995), *Didaktik der Geographie. Begriffe*, Oldenbourg, München
- [2] Claval, P. (1977), *La nouvelle Geographie*, P.U.F./Que sais-je, Paris.
- [3] Haubrich, H. (1982), *Geographische Erziehung im internationalen Blickfeld*, Braunschweig.
- [4] Haubrich, H. u.a. (1993), *Didaktik der Geographie konkret*, Oldenbourg, München.
- [5] Κατσίκης, Α. (1992), Γεωγραφική Παιδεία και Σχολική Γεωγραφία. Καταγραφή συμπτωμάτων και αιτίων της κρίσης στον τομέα «Γεωγραφική Εκπαίδευση», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.64, 66-72.
- [6] Κατσίκης, Α. (1999), *Διδακτική της Γεωγραφίας. Επιστημολογική Θεώρηση, Γεωγραφική Γνωστική τεκμηρίωση*, Τυπωθήτω/ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ, Αθήνα.
- [7] Kirk, W. (1963), Problems of Geography, *Geography*, Vol. 48, 357-371.
- [8] Köck, H. (1991), *Didaktik der Geographie. Methodologie*, Oldenbourg, München.
- [9] Κουλούρη, Χ. (1988), *Ιστορία και Γεωγραφία στα Ελληνικά Σχολεία (1834-1914)*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα.
- [10] Morgan, W. (1995), The shape of things to come. *Primary Geographer*, n.21, 10-11.

- [11] Πουλίδης, Α. (1999), Η Γεωγραφία της Ελλάδας και οι μαθητές της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 105, 43-49.
- [12] Ρένιζος, Γ. (1984), *Γεωγραφική Εκπαίδευση*, Επικαιρότητα, Αθήνα.
- [13] Schultz, H.-D. (2001), Von der Nationalbildung zur Europaerziehung : Identitätskonstrukte der deutschen Schulgeographie im 19.-20. Jahrhundert, *Geographie und ihre Didaktik*, 4, 169-197.
- [14] Unesco (1999), *Εκπαίδευση, ο θησαυρός που κρύβει μέσα της*, Gutenberg, Αθήνα.
- [15] Walford, R. & Haggett, P. (1995), Geography & geographical education. Some speculations of the Twenty-first century, *Geography*, no. 346, vol. 80, part I: 3-13.